

Antal og overnatningspladser for Stormmåger og Hættemåger i Danmark i julen 2010 og 2011

HANS MELTOFTE

(With a summary in English: Numbers of Common Gulls *Larus canus* and Black-headed Gulls *Chroicocephalus ridibundus* in Denmark during winter 2010/2011 and 2011/2012)

Indledning

Danmark er sammen med den vestlige del af Østersøen et kerneområde for fældende og overvintrende Stormmåger *Larus canus* og Hættemåger *Chroicocephalus ridibundus* (Meltofte & Faldborg 1987, Laursen *et al.* 1997), men der er aldrig foretaget nogen koordineret optælling af disse fugle, idet de findes stort set overalt og derfor er vanskelige at dække. Men udenfor yngletiden optræder en stor andel af dem koncentreret på kollektive overnatningspladser, hvor de er forholdsvis lette at tælle. På den baggrund blev alle feltornitologer gennem DOF's caretakernetværk, Netfugl og bladet Fugle i Felten opfordret til at tælle de to arter på deres overnatningspladser indenfor dagene 24. december - 2. januar både i 2010/11 og 2011/12. Julen blev valgt, fordi de fleste ornitologer har fri og kan besøge sådanne lokaliteter sidst på eftermiddagen, hvor fuglene samles og stadig kan tælles.

Da en sådan kortlægning og optælling af de små 'vintermåger' som nævnt aldrig har været foretaget før, var formålet først og fremmest at skaffe ny viden om forekomsterne af en ofte lidt overset fuglegruppe. Alle

observatører blev opfordret til at indtaste observationerne i DOFbasen eller sende dem direkte til mig. Oprindeligt var det kun hensigten at gennemføre optællingen i 2010/11, men da denne vinter udviklede sig til en isvinter (se nedenfor), blev tællingen gentaget vinteren efter.

Her skal der lyde en stor tak til alle de DOF-medlemmer, som brugte en del af juleferierne 2010 og '11 til at tælle Storm- og Hættemåger. Deres indsats er stærkt påskønnet. Det samme gælder Pelle Andersen-Harild og Henning Heldbjerg, som hjalp med supplerende data, samt Pelle Andersen-Harild, David Bortmann, Lars Dinesen, Mogens Hansen, Henning Heldbjerg og Karsten Laursen, som læste manuskriptet kritisk igennem og hjalp med forslag til forbedringer. Nick Quist Nathaniels takkes for sproglig revision af de engelske tekster.

Materiale og metode

Metoden var helt simpel, idet den bestod i at indtaste alle relevante observationer i DOFbasen, hvorfra data blev trukket mere end et år efter hver tælling. Hertil blev enkelte observationer sendt direkte til overtegnede, som så indtastede dem i databasen. I alt blev der for optællingen 2010/11 indtastet 466 observationer af

Stormmåger og 432 af Hættemåger, hvoraf hhv. 28 og 17 var angivet som overnatningspladser. De tilsvarende tal for 2011/12 var 463 observationer af Stormmåger og 547 af Hættemåger, hvoraf hhv. 78 og 61 var angivet som overnatningspladser.

Alle observationerne blev gennemgået manuelt for dobbeltregistreringer, idet jeg udregnede gennemsnit af alle registreringerne i de tilfælde, hvor der var talt flere gange på samme lokalitet i løbet af perioden. I de tilfælde, hvor der både var overnatningstællinger og andre tællinger på samme lokalitet, blev kun overnatningstællinger brugt. I nogle få tilfælde, hvor 'rastende fugle' blev talt på en sø eller lignende lige omkring solnedgang, blev disse konverteret til overnattende.

Sammenlagt medførte denne sortering af materialet, at antal observationer af Stormmåger blev reduceret med 34 % og Hættemågerne med 40 % i 2010/11 og hhv. 29 % og 37 % i 2011/12.

For at teste relevansen af at tælle på overnatningspladser omkring jul og nytår lavede jeg et udtræk af alle Stormmåger og Hættemåger i DOFbasen fra årene 2000-13, der var angivet i forbindelse med overnatningspladser, dvs. også fugle trækkende til og fra sådanne pladser. Af månedsfordelingen i Fig. 1 fremgår, at begge arter i høj grad benytter kollektive overnatningspladser; Stormmågerne primært fra august til januar og Hættemågerne helt fra juli-august til april. Faldet i februar skyldes givetvis borttræk (kuldeflugt) i denne den koldeste måned, og optællingstidspunktet synes at være rimelig repræsentativt for årstiden.

Resultater

I alt blev der optalt 17 600 Stormmåger og 17 300 Hættemåger i julen 2010/11 (isvinteren) og tilsvarende 133 400 Stormmåger og 41 700 Hættemåger i den meget mere milde jul i 2011/12, dvs. mere end hhv. 7½ og 2½ gange så mange i den milde vinter (Tab. 1). Af disse var 5300 (30 %) af Stormmågerne og 7900 (46 %) af Hættemågerne i 2010/11 på kollektive overnatningspladser, mens de tilsvarende andele for 2011/12 var 99 000 (74 %) Stormmåger og 23 200 (56 %) Hættemåger (Tab. 1).

Af de fire kort over udbredelsen af Storm- og Hættemåger i de to vintre (Fig. 2 og 3) fremgår, at der ikke alene var langt flere Stormmåger i den milde jul 2011-12, men også at de i høj grad overnattede på søer i indlandet. De største forekomster var alle af overnattende fugle på hhv. Sø Torup Sø med 13 650, Gyrstinge Sø med 9000, Skive Fjord med 7350 samt Tystrup Sø/Kongskilde og Thisted Bredning begge med 6500 (Fig. 2). I isvinteren 2010-11 var de største forekomster kun på hhv. 2090 overnattende i Svanemøllebugten og 2000 rastende ved Idom ved Holstebro (Fig. 2).

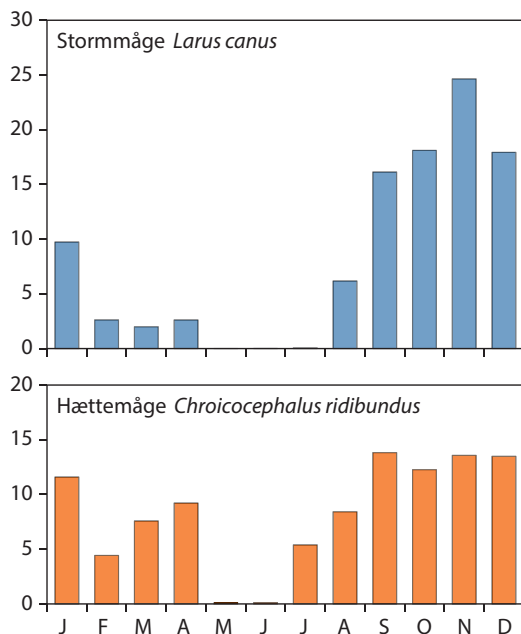

Fig. 1. Fordelingen af overnattende Stormmåger (N = 2005 397) og Hættemåger (N = 532 570) på måneder (%) i Danmark i årene 2000-13 ifølge DOFbasen.

The distribution of night roosting Common Gulls (upper graph; N = 2005 397) and Black-headed Gulls (N = 532 570) per months (%) in Denmark 2000-2013 based on data from the Danish Ornithological Society bird database (DOFbasen).

Tab. 1. Antallet af Stormmåger *Larus canus* og Hættemåger *Chroicocephalus ridibundus* registreret i Danmark mellem 24. december og 2. januar hhv. 2010/11 og 2011/12 fordelt på overnattende (inkl. trækkende til overnatningsplads), rastende/fouragerende og overflyvende/trækkende fugle. Numbers of night roosting (incl. birds heading to night roosts), day roosting/feeding, and flying by Common Gulls and Black-headed Gulls recorded in Denmark between 24 December and 2 January 2010/2011 and 2011/2012, respectively.

	<i>L. canus</i>	<i>C. ridibundus</i>
2010-2011		
Overnatning <i>Night roost</i>	5 300	7 900
Rast/fou. <i>Roosting/feeding</i>	11 600	9 000
Overflyvende <i>Flying by</i>	700	400
I alt <i>Total</i>	17 600	17 300
2011-2012		
Overnatning <i>Night roost</i>	99 000	23 200
Rast/fou. <i>Roosting/feeding</i>	31 600	18 400
Overflyvende <i>Flying by</i>	2 800	40
I alt <i>Total</i>	133 400	41 700

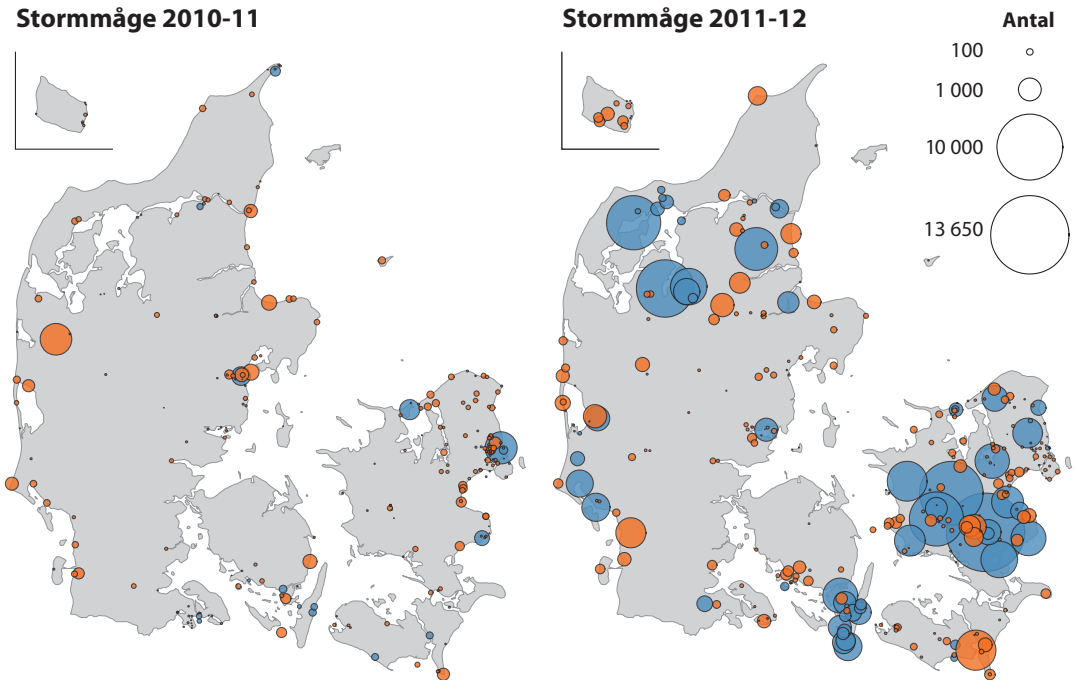

Fig. 2. Observationer af Stormmåger i Danmark mellem 24. december og 2. januar i isvinteren 2010/11 og den milde vinter 2011/12. Blå cirkler viser fugle på kollektive overnatningspladser. Overflyvende fugle er ikke medtaget. Cirklernes areal er ligefremt proportionalt med antallet af registrerede fugle.
Observations of Common Gulls in Denmark between 24 December and 2 January during the severe winter 2010/2011 and the mild winter 2011/2011, respectively. Blue circles denote birds on communal night-time roosts.

Blandt Hættemågerne var forskellen på de to vintre ikke helt så stor, og der var kun var en tredjedel så mange Hættemåger som Stormmåger selv i den milde vinter (Tab. 1, Fig. 3). Her var de største forekomster fra overnatningspladser i Esbjerg Havn med 2400, Lindelse Nor med 1800, Furesøen med 1470, Glumsø Sø med 1200 og Yderfjorden i Mariager Fjord med 1100 (Fig. 3). I isvinteren, hvor søerne var islagte, var næsten alle større tal fra havneområder med 2770 i Københavns Nordhavn og 1600 i Marselisborg Havn ved Århus som de to største (Fig. 3).

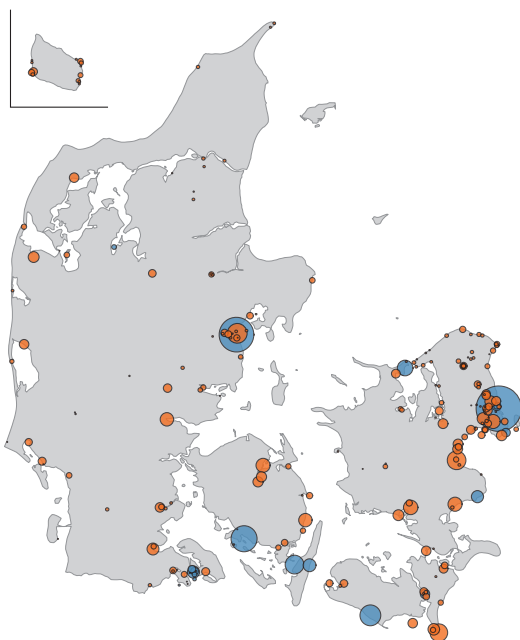
Diskussion

Vinteren 2010/11 var relativt kold med en meget kold og snerig jul (middel $-3,9^{\circ}\text{C}$ for december; det næst-koldeste registreret), mens januar og februar var tættere på gennemsnittet for disse måneder (DMI 2013). DMI's israpport for de danske farvande den 31. december 2010 angav spredt til kompakt drivis i Kattegat, Bælthavet, Øresund og vestlige Østersø, mens der i fjordene var kompakt drivis samt fastis med tykkelser op til mellem

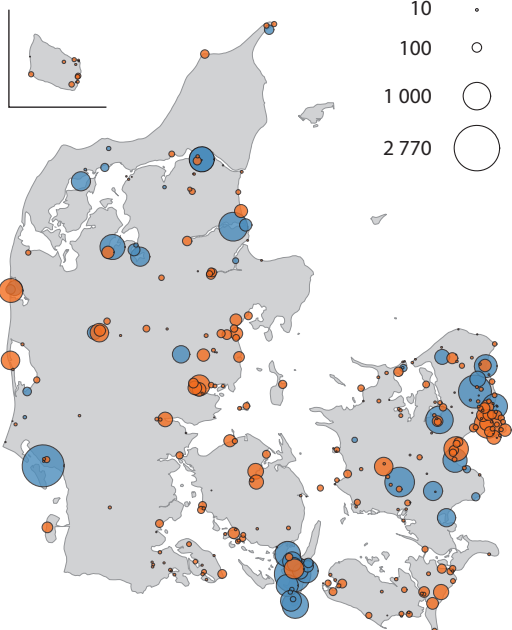
15 og 50 cm. Vinteren 2011/12 var derimod mild. Denne forskel i vinterens strengthed er helt klart årsagen til de store forskelle på antallet af overvintrende Hætte- og Stormmåger i Danmark i de to vintre, men det kan ikke udelukkes, at mågerne mange steder overnattede ude på isen fjernt fra land i isvinteren 2010/11 og antallet derved blev underestimerede. Omvendt kunne mågerne fouragere over langt større områder i den milde vinter 2011-12 og derved være sværere at dække.

Hvor mange individer af de to arter, der rent faktisk opholdt sig i Danmark i de to vintre, er således svært at sige noget om, idet jeg ikke tør give en vurdering af, hvor stor en andel af fuglene, der blev dækket under de to tællinger. Ikke engang den geografiske fordeling med særlig mange fugle i de østlige dele af landet samt i Nordjylland er jeg sikker på, er udtryk for en reel fordeling, idet dækningen kan have været ringere andre steder. Måger bevæger sig meget omkring og optræder i næsten alle landskabstyper, og individer, der er talt i løbet af dagen, kan naturligvis være blandt de overnattede fugle, der er talt på en anden lokalitet. Min vurdering er dog, at dette ikke fører til en overvurdering af

Hættemåge 2010-11

Hættemåge 2011-12

Antal

10

100

1 000

2 770

Fig. 3. Observationer af Hættemåger i Danmark mellem 24. december og 2. januar i isvinteren 2010/11 og den milde vinter 2011/12. Blå cirkler viser fugle på kollektive overnatningspladser. Overflyvende fugle er ikke medtaget. Cirkulernes areal er ligefremt proportionalt med antallet af registrerede fugle.

Observations of Black-headed Gulls in Denmark between 24 December and 2 January during the severe winter 2010/2011 and the mild winter 2011/2011, respectively. Blue circles denote birds on communal night-time roosts.

antallet, idet jeg vurderer, at der er langt større sandsynlighed for, at et stort antal fugle ikke er blevet registreret. Dette gælder fx Vadehavet, hvor der i gennemsnit er optalt 12 700 Stormmåger om vinteren (Laursen & Frikke 2013), eller noget mere end vi opnåede.

Den eneste anden 'landsdækkende' optælling af de to arter om vinteren i Danmark blev udført i januar-februar i den milde vinter 1987-88, hvor der under svømmefugletællinger bl.a. fra fly og skibe langs kysterne og vore marine områder blev registreret 45 800 Stormmåger og 63 100 Hættemåger fra fly og yderligere 53 000 Stormmåger fra skibe i mere åbne farvande (Laursen *et al.* 1997; se kort i Skov *et al.* 1995), dvs. lidt færre Stormmåger og noget flere Hættemåger end i nærværende undersøgelses ligeledes milde vinter. På trods af disse forskelle, synes de to undersøgelser at supplere hinanden så godt, at vi i hvert fald nu har en idé om, hvilke antalsmæssige størrelsesordener, de to arter overvintrer med i Danmark.

At Stormmågerne er i overtal inde i land i forhold til Hættemågerne bekræftes også af to transekt-tællinger gennemført af Pelle Andersen-Harild (*in litt.*) fra Kulhuse

i Hornsherred over Hvalsø og Ringsted til Fensmark i Sydsjælland hhv. 26. og 29. december 2011, dvs. under nærværende tællings milde vinter. Transekten var 90 km lang og vurderet til at dække 500 m på begge sider af vejen. Her blev der talt hhv. 1382 og 1233 Stormmåger og en og 28 Hættemåger i flokke på markerne. Tillader man sig det tankeeksperiment, at de 90 km² er repræsentative for Danmark som helhed, giver det i størrelsesordenen 600 000 Stormmåger, men kun 13 000 Hættemåger. Bruger vi i stedet DOFs vinter-punkttællinger, hvor der de to vintre registreredes hhv. 1,4 og 1,3 gange så mange Storm- som Hættemåger i det danske landskab (H. Heldbjerg *in litt.*), fås et forhold mellem de to arter, som svarer lidt bedre til de godt tre gange så mange Storm- som Hættemåger under nærværende projekts milde vinter.

De divergerende resultater fra de fire typer undersøgelser er formentlig et produkt af, at Stormmågerne i højere grad end Hættemågerne fouragerer gående i flokke på marker, mens Hættemågerne i højere grad flyver rundt i landskabet i deres søgen efter føde. For tællingerne langs kysterne og på havet er det ander-

ledes. Her holder Hættemågerne sig i høj grad til selve kystzonen, mens Stormmågerne i høj grad fouragerer længere væk fra kysten. Også disse fugle kommer så 'i land' og står på marker under stærk blæst, hvilket givetvis er ophav til Stormmågens navn som den, der varsler storm (Brøndegaard 1985). De mange Hættemåger langs selve kysten bekræftes af optællinger i januar i en 10-årig periode (2004-2013) i Roskilde Fjord, som viste i gennemsnit 1011 (92-1549) Hættemåger og 553 (45-1144) Stormmåger (P. Andersen-Harild *in litt.*), dvs. proportionalt langt flere Hættemåger end ved Andersen-Harilds transekt over Sjælland og ved punkttællingerne (se ovenfor).

Med en estimeret vestpalearktisk vinterbestand af Stormmåger på 1,2-2,25 mio. individer og tilsvarende mellem 3,7 og 4,8 mio. Hættemåger (Wetlands International 2014) udgør de overvintrende danske fugle formentlig mindst 10 % af Stormmågerne og 2 % af Hættemågerne i milde vintre. For Stormmågerne er denne andel ikke meget mindre end på andre årstider, mens der kan være adskillige gange så mange Hættemåger i Danmark især om foråret (Laursen *et al.* 1997). Også på enkeltlokaliteter indeholder DOFbasen overnatningsforekomster fra årene 2000-13, der ifølge 1 %-kriteriet er af international betydning og dermed berettiger til optagelse af Stormmågen på udpegningsgrundlaget for eksisterende eller kommende Natura 2000-områder (> 16400 individer; Wetlands International 2014, Naturstyrelsen 2014) for Strøby Ladeplads (33000), Sø Torup Sø (30000), Køge Sydstrand (max. 30000), Ulse Sø (25000), Tjele Langsø (20000) og Madum Sø (18000). Ingen overnatningspladser for Hættemåger kvalificerer til international betydning (> 20000 individer).

Til sammenligning overvintrer der i størrelsesordenen 400000 Stormmåger og 1,2 mio. Hættemåger i Storbritannien (Burton *et al.* 2012), så de danske vinterforekomster af især Stormmåger er bestemt ikke uvæsentlige.

De Stormmåger, der opholder sig i Danmark om vinteren, er dels de ca. 14 % af vores egne ynglefugle, der bliver her i landet om vinteren, dels trækfugle primært fra landene omkring Østersøen samt Nordrusland, som er her fra august til marts (Bønløkke *et al.* 2006). Tilsvarende forbliver ca. 15 % af de danske Hættemåger her i landet om vinteren, mens store antal fra Skandinavien og de andre Østersølande opholder sig her i landet i perioden juli til april (Bønløkke *et al.* 2006).

Den danske vinterbestand af Hættemåger er gået stærkt tilbage siden 1990erne parallelt med nedgangen i ynglebestanden (Heldbjerg *et al.* 2014). Derimod er den vesteuropæiske flyway-bestand af Hættemåger gået frem, ligesom Stormmågerne udviser en ikke-signifikant stigning i vinterforekomsterne i Danmark siden

1970erne, hvilket også gælder for hele flyway-bestanden (Heldbjerg *et al.* 2013, AEWA uden år).

Summary:

Numbers of Common Gulls *Larus canus* and Black-headed Gulls *Chroicocephalus ridibundus* in Denmark during winter 2010/2011 and 2011/2012

During the Christmas and New Year holidays 2010/11, the Danish Ornithological Society organized a census to improve our knowledge on the numbers and use of communal night-time roosts of wintering Common and Black-headed Gulls in Denmark. As early as Christmas, the winter had become severe with extensive ice cover on lakes and fjords, and therefore the census was repeated the following year, when the winter was mild.

The totals of individuals recorded appear in Tab. 1 and the distributions of birds at night roosts and daytime occurrences are shown on the maps in Fig. 2 and 3. More than 7½ and 2½ times as many Common Gulls and Black-headed Gulls, respectively, were recorded in the mild winter 2011/12 compared to the severe winter the year before (Tab. 1). 30% of Common Gulls and 46% of Black-headed Gulls were recorded on communal night-time roosts in 2010/11, while the corresponding ratios for 2011/12 were 74% of Common Gulls and 56% of Black-headed Gulls (cf. Tab. 1).

Due to uncertainty about the geographical coverage of the census, I dare not estimate the totals of the two species of gull wintering in Denmark, but rough estimates suggest that at least 10% and 2%, respectively, of the European mid-winter populations of Common and Black-headed Gulls are present in Denmark in mild winters. According to the 1%-criterion, at least six sites qualify as sites of international importance for Common Gulls, while no sites qualify for Black-headed Gulls.

Referencer

- AEWA uden år: Analysis of waterbird population trends in the African-Eurasian Flyway, 1983-2007, based on data from the International Waterbird Census (IWC). – <http://www.wetlands.org/Portals/0/Waterbird%20trends%20in%20the%20African-Eurasian%20Flyway%201983-2007.pdf>
- Brøndegaard, V.J. 1985: Folk and fauna 2. – Rosenkilde og Bagger.
- Burton, N.H.K., A.N. Banks, J.R. Calladine & G.E. Austin 2012: The importance of the United Kingdom for wintering gulls: population estimates and conservation requirements. – *Bird Study* 60: 87-101.
- Bønløkke, J., J.J. Madsen, K. Thorup, K.T. Pedersen, M. Bjerrum & C. Rahbek 2006: Dansk Trækfugleatlas. – Rhodos.
- DMI 2013: Vejret i Danmark – januar 2013. – <http://www.dmi.dk/vejr/arkiver/maanedsaesonaar/vejret-i-danmark-januar-2013>
- Heldbjerg, H., N. Brandtberg & M.F. Jørgensen 2014: Overvågning af de almindelige fuglearter i Danmark 1975-2013. – Dansk Ornitologisk Forening.
- Laursen, K. & J. Frikke 2013: Rastende vandfugle i Vadehavet 1980-2010. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 107: 1-184.
- Laursen, K., S. Pihl, J. Durinck, M. Hansen, H. Skov, J. Frikke & F. Danielsen 1997: Numbers and Distribution of Waterbirds in Denmark 1987-1989. – *Dan. Rev. Game Biol.* 15(1): 1-181.
- Meltofte, H. & J. Faldborg 1987: Forekomsten af rastende måger og terner på Blåvandshuk 1963-1977. – *Dansk Orn. Foren. Tidsskr.* 81: 137-166.

I isvinteren 2010-11 blev der registreret mindre end 20000 Stormmåger mod 133000 i den milde vinter 2011-12.
Foto: Albert Steen-Hansen.

Naturstyrelsen 2014: EU fuglebeskyttelsesdirektivet. – <http://naturstyrelsen.dk/naturbeskyttelse/invasive-arter/hvad-goer-myndighederne/eu/eu-fuglebeskyttelsesdirektiv>

Skov, H., J. Durinck, M.F. Leopold & M.L. Tasker 1995: Important Bird Areas for seabirds in the North Sea. – BirdLife International, Cambridge.

Wetlands International 2014: Waterbird Population Estimates. – <http://wpe.wetlands.org>

Forfatterens adresse:
Hans Meltofte (mel@bios.au.dk)
Institut for Bioscience
Aarhus Universitet
P.O. Box 358
4000 Roskilde

Hjælp søges

I DOF arbejder vi på at etablere en digital oversigt over alle de faglige artikler og rapporter, der præsenterer resultater fra foreningens faglige grupper og projekter. Hvis du har tid og lyst til at hjælpe os med at gøre listen interaktiv, vil vi være taknemlige for en henvendelse til Hans Meltofte hans.meltofte@dof.dk. Det er ikke spor kompliceret og kræver blot helt almindeligt kendskab til at arbejde på en computer.